

Sjeng Scheijen
AMSTERDAM

'Nederland toonaangevend in etalagekunst,' schreef het *Algemeen Dagblad* in november 1959, zonder ironie. De krant had het over de etalages van de Bijenkorf, die sinds 1956 werden ingericht door de jonge binnenhuisarchitect en ontwerper Benno Premsele.

De Bijenkorfetalages waren een belevenis in het naoorlogse Amsterdam. Bij het inrichten van de etalages werkten de etaleurs achter doeken en als die tegen de avond werden weggehaald, stonden er Amsterdammers en dagjesmensen te wachten voor het glas om de nieuwe etalages te bekijken.

Premsele was 36 toen hij voor het warenhuis begon te werken. In kleinere kring was hij toen ook al bekend als voorvechter van homorechten en als bestuurder en adviseur in de zich snel ontwikkelende Nederlandse culturele infrastructuur. Premsele was ook een ontdekker, mentor en promotor van vele jonge kunstenaars, zoals Hans van Manen, de ontwerpers Gijs Bakker en Emmy van Leersum en Erwin Olaf. Het rijtje maakt duidelijk hoe groot de invloed was die hij op de naoorlogse kunsten in Nederland heeft uitgeoefend. Je zou kunnen zeggen dat zijn reputatie als ontwerper enigszins overschaduwd is door de cultuuractivist Premsele.

Afslankboek

Toen Premsele bij de Bijenkorf als etaleur begon te werken was die winkel nog een onafhankelijk Nederlands bedrijf, dat zich spiegelde aan de Amerikaanse warenhuizen. De directie liet zich adviseren door Martin Lederman, een in een gehuurde treinwagon rondreizende Amerikaan die als 'managementconsultant' graag oreerde over zijn liefde voor oosterse poëzie. Ook had hij een afslankboek gepubliceerd met eigen recepten, *The slim Gourmet*, in het Nederlands uitgegeven als *De slanke fijnproever*.

Lederman raadde de Bijenkorf aan meer te investeren in de etalages. Hij had in 1956 in Amsterdam een lezing gegeven met de titel *The costs of buying success* waarmee hij de ongetwijfeld verblufte Amsterdamse ondernemers een voorproefje gaf van de magische adviespraat die de wereld inmiddels heeft veroverd. In een interview met *de Volkskrant* op 9 mei 1958 zegt Lederman: 'En vergeet u vooral niet te vermelden, dat die etalages bijzonder artistiek door prima vakmensen en chef-etalaur Premsele werden verwezenlijkt. Het is wel mijn idee, maar de uitvoering staat op hun naam. En die is prachtig!'

De komst van Premsele als chef-etalaur betekende overigens geen radicale breuk in het beleid van de Bijenkorf. Ook al in de late jaren veertig en begin jaren vijftig werd er zo nu en dan met kunst in de etalages geëxperimenteerd. Ontwerper Martin Visser, die vanaf 1949 de meubelafdelingen van de Bijenkorf filialen inrichtte, hing tussen de meubels schilderijen op van onder anderen Karel Appel, Constant en Asger Jorn, en nodigde Aldo van Eyck en Gerard Rietveld uit om de meubelafdeling opnieuw in te richten.

→ De etalages van de Amsterdamse Bijenkorf van Benno Premsele in 1957 (links) en 1958.

FOTO'S FRITS LAMAIRE EN EVERT DE VRIES/NATIONAAL ARCHIEF/COLLECTIE SPAARNESTAD/

Bijenkorf Warenhuis was toonaangevend in etalagekunst in jaren vijftig

De etalages van Premsele waren pure kunst

Als de Bijenkorf een nieuwe etalage inrichtte, stonden Amsterdammers en dagjesmensen te wachten tot het doek werd weggehaald. In de jaren vijftig en begin jaren zestig verhief ontwerper Benno Premsele het etaleren tot een ware kunstvorm.

Warhol en Dalí

Benno Prensela was zeker een internationale pionier met zijn etalages, maar een uniek verschijnsel waren die niet. Ook Andy Warhol was ooit als zomerbaantje begonnen op de etalageafdeling van warenhuis Joseph Horne in Pittsburgh, en richtte later ook etalages in voor Bonwit Teller. Dat warenhuis huurde voor de Tweede Wereldoorlog verschillende keren Salvador Dalí in. Zijn installatie in 1939 van een met bont gevoerde badkuip leidde tot onenigheid met de directie, waarna Dalí de badkuip door het etalageglas op de stoep van Fifth Avenue keilde.

Hans van Manen grimeerde de paspoppen om ze een sprekender gezicht te geven

Het was ook Martin Visser die Prensela binnenhaalde. Hij werkte eerst naast Visser op de meubelafdeling en ging pas erna etalages maken. Kort na zijn aanstelling trok Prensela ontwerper Anni Apol aan, die vanaf dat moment een groot deel van de etalages onder haar hoede nam.

Prensela bracht orde en beleid rond het inrichten van de etalages, en nodigde jonge en vaak nog onbekende kunstenaars uit om werk te maken voor de vitrines. Die kunstwerken werden een organisch deel van de inrichting, en gaven een onmiskenbare sfeer van kwaliteit aan de etalages. Prensela werkte met kunstenaars als Herman Gordijn, Co Westerik, Jean-Paul Vroom (later jarenlang de vaste vormgever van de balletten van Hans van Manen), keramist Jan van der Vaart en fotografen als Cas Oorthuys, Johan van der Keuken en Emmy Andriessse.

De Bijenkorf had een grote stoffenafdeling en de introductie van nieuwe seizoensstoffen was een belangrijk moment. Dan spelde modeontwerper Max Heymans de stoffen zó op de paspoppen, dat het leek alsof het couture was. De 22 etalagevitrines van het Bijenkorfgebouw in Amsterdam werden om de 10 à 14 dagen vernieuwd, waardoor Prensela en zijn medewerkers circa 600 etalages per jaar moesten inrichten.

Ruimtelijke ideeën testen

Daarmee boden die een geweldige mogelijkheid om allerlei ruimtelijke ideeën te testen. 'De etalages waren fantastisch voor mij,' zei Prensela veel later, 'omdat het telkens maar voor twee weken was kon je risico's nemen.' Vrienden hielpen vaak spontaan en onbetaald bij het inrichten van de vitrines. Hans van Manen, die voordat hij begon te dansen grimeur en toneelkapper was geweest, grimeerde de paspoppen om ze een sprekender gezicht te geven.

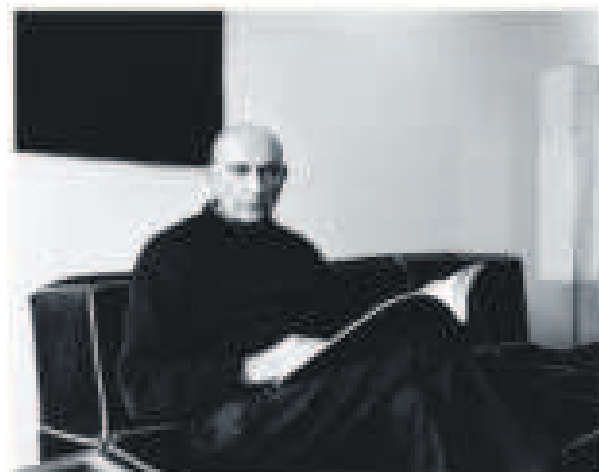
Het ligt voor de hand dat Prensela, die altijd internationale kranten en tijdschriften las, de Amerikaanse etalages kende, en het is interessant om de parallellen en verschillen te benoemen. Prensela was meer dan zijn Amerikaanse collega's geïnteresseerd in 'materialiteit', de kwaliteiten van het pure, onbewerkte materiaal.

Hij gebruikte een avant-gardistische beeldtaal. Heldere lijnen, spaarzaamheid, en een curieuze vorm van eerlijkheid, speelden daarin de belangrijkste rol.

Popart

Er is geen twijfel over dat Prensela's etalages popart waren: de onverwachte combinatie van consumentengoederen en de 'hoge kunst'-principes van het artistieke modernisme.

Het was die combinatie die Prensela's werk voor de Bijenkorf zo spannend maakte. De etalages waren ruimtes voor artistiek experiment – verlichte, bewonderend aangestaarde couveuses, waar een nieuw gevoel voor esthetiek werd uitgetest.

→ Benno Prensela. FOTO DORIANN KRANSBERG/STADSARCHIEF AMSTERDAM

Vaerwel 1933

Sint Catharinakerksluit

→ De kerk aan het Singel werd in 1939 gesloopt. STADSARCHIEF AMSTERDAM

Op zondag 31 december 1933 draagt de 80-jarige pastoor L. Stolk voor de allerlaatste keer de mis op in de Sint Catharinakerk aan het Singel. De parochie kampt met teruglopend kerkbezoek, en wordt door het bisdom afgestoten.

De in verschillende bouwstijlen opgetrokken kerk dankte haar bestaan aan de ambitieuze priester G.A. van der Lugt, die op 2 januari 1815 het verzoek had ingediend voor de bouw op de prominente plek van het

voormalige West-Indisch Binnenhuis. Van der Lugt had zijn kans gegrepen toen het de katholieken weer werd toegestaan om openlijk hun geloof te belijden en kerken te bouwen.

De nieuwe eigenaar, een verzekeringsmaatschappij, wil de kerk slopen voor de bouw van een kantoorpand. Die sloop vindt weliswaar plaats in 1939, maar pas in 1967 verrijst op de bouwkegel de huidige Universiteitsbibliotheek.

Amsterdammer 1998

Rob Scholte exposeert

Op oudejaarsdag 1998 opent in Gallery Donkersloot in de P.C. Hooftstraat een opmerkelijke gezamenlijke tentoonstelling van Koos Dalstra, Paul Blanca en Rob Scholte.

Sinds de bomaanslag in 1994 in de Laurierstraat, waarbij Scholte zijn benen verloor, worden Blanca en Dalstra in het geruchten-circuit én door het slachtoffer zelf genoemd als mogelijke daders. Volgens de Paroolkunstredactie beschouwt Scholte de expositie als een symbolische opening naar zijn

voormalige kunstbroeders. Blanca is vooral blij dat hij weer eens de kans krijgt om te exposeren.

Toch plaatst galeriehouder Peter Donkersloot op veelvuldig aandringen van zijn vriendin en moeder bij de deur een metaaldetector: 'Het was toch een moordaanslag en zolang de dader niet bekend is, moet je op je hoede zijn.'

→ Rob Scholte. FOTO PAUL BLANCA / COURTESY ARTSPACE WITZENHAUSEN

Zoekplaatje

Hoe goed kent u de stad?

FOTO KOOSJE KOOLBERGEN

Amsterdam zit vol verborgen schatten. We rijden of lopen er dagelijks langs. Maar hoe goed kennen we de stad? Vorige week stonden we in een portiek van de John Franklinstraat bij de gerestaureerde gevelreclame van Jacobus Theodorus Fritschy, die hier voor de oorlog touw en blok, handkarren, tandems en bakfietsen met elektrisch licht verhuurde.

Winnar van het jaarabonnement op *Ons Amsterdam* is J.O. Bijl. Welke historische plek zoeken we deze week?

Inzendingen voor maandag 12 uur naar zoekplaatje@parool.nl.

Colofon

De geschiedenispagina's worden gemaakt in samenwerking met Ons Amsterdam (onsamsterdam.nl). Coördinatie: Peter de Brock

**ons
amsterdam**
gebouwd op verhalen